

Kenyéri Katalin

Új könyvtári feladatok a jogszabályok rendelkezései szerint

A közelmúlt jogalkotása számos változást hozott a könyvtárakat érintő jogszabályokban. A könyvtárak vezetői bizonyára nyomon követik az általuk vezetett intézmény feladatait érintő változásokat, mégis hasznos lehet az elvégzendő tennivalókat bemutató írás. Elsőként, mint mindig, ha a könyvtárakat érintő jogalkotásról van szó, a törvénnyel kell kezdenünk. A muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény valamennyi változásáról ebben az írásban nem szándékozunk tájékoztatást adni, csupán a konkrét feladatot meghatározó egyes szabályokról, mert egyébként a törvény módosításainak összefoglalása, esetleges elemzése külön írás vagy írások tárgyát képezheti. A több szakterület szabályait magába foglaló hosszú című törvény rövidítéseként e folyóirat körében megengedhető, hogy a **könyvtári törvény** kifejezést használjuk a joganyagban alkalmazott Kultv. rövidítés helyett, ezért a továbbiakban így olvasható a jelen írásban.

A nyilvános könyvtárak feladatainak bővülését eredményező törvénymódosítás a könyvtárak minden típusát érintette. Ez következik abból, hogy a nyilvános könyvtárak alapkövetelményeire és alapfeladataira vonatkozó szabályozás a könyvtári rendszer egészének megfelelő működését hivatott megalapozni. A nyilvános könyvtár alapkövetelményeinek felsorolását tartalmazó 54. § (1) bekezdés bővült azzal, hogy a nyilvános könyvtár elnevezésében megjelenik a könyvtár kifejezés, de ez nem csupán formális igény, hanem együtt jár a nyilvános könyvtárak jegyzékének vezetésére irányuló egész szabályozás változásával. A 3K 2014. márciusi számában e témáról hírt adó írást¹ mára azzal lehet kiegészíteni, hogy már megjelent a nyilvános könyvtárak jegyzékének vezetéséről szóló 120/2014. (IV. 8.) Korm. rendelet is. Az új szabályozás célja: megvalósítani azt a szakmai igényt, hogy a nyilvános könyvtárak jegyzékén csak azok a könyvtárak szerepeljenek, amelyek teljesítik a nyilvános könyvtár alapkövetelményeit és megvalósítják alapfeladatait. A könyvtárhasználó, az olvasó számára azt üzeni majd a nyilvános könyvtárak jegyzéke, hogy ezekbe a könyvtárakba azért érdemes bemenni, mert a törvényben előírtakat minőségi követelményként biztosan teljesítik. Ennek érdekében a fenntartónak érdemben nyilatkoznia kell a törvényben előírtak teljesítéséről, a minisz-

¹ Amberg Eszter: Az 1997. évi CXL. törvény, valamint a nyilvános könyvtárak jegyzékének 2013. évi változásairól. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2014. 3. sz. 3–6. p.

térium pedig öt éven belül ellenőrzi ezt a jegyzéken szereplő mintegy 900 nyilvános könyvtárban.

A nyilvános könyvtárak alapfeladatai jelentősen bővültek a könyvtári törvény 2012. évi CLII. törvénnyel történő módosításával. A nyilvános könyvtár új alapfeladatai az 55. § (1) bekezdésének a)–e) pontjában foglalt korábbi feladatok megtartása mellett a következők:

- f) *biztosítja az elektronikus könyvtári dokumentumok elérhetőségét,*
- g) *a könyvtárhasználókat segíti a digitális írástudás, az információs műveltség elsajátításában, az egész életen át tartó tanulás folyamatában,*
- h) *segíti az oktatásban, képzésben részt vevők információellátását, a tudományos kutatás és az adatbázisokból történő információkérés lehetőségét,*
- i) *kulturális, közösségi, közművelődési rendezvényeket és egyéb programokat szervez,*
- j) *tudás-, információ- és kultúraközvetítő tevékenységével hozzájárul az életminőség javításához, az ország versenyképességének növeléséhez,*
- k) *a szolgáltatásait a könyvtári minőségirányítás szempontjait figyelembe véve szervezi.*

A 2013. január 1-én hatályba lépett szabályozás alapján a felsorolt új feladatokat minden nyilvános könyvtárnak el kell látnia. Az elektronikus könyvtári dokumentumok elérhetőségének biztosítása természetesen nem csak a könyvtár saját gyűjteményében található elektronikus dokumentumok szolgáltatására terjed ki, hiszen a d) pont szerint a nyilvános könyvtár biztosítja más könyvtárak állományának elérését is. Az elektronikus könyvtári dokumentum fogalmát sem lehet szűkítően értelmezni, nem csupán az e-book formájában megjelent dokumentumokról van szó, hanem a könyvtári törvény 1. mellékletének c) pontjában meghatározott fogalom szerint „*a csak számítógéppel olvasható dokumentum*” körébe tartozó dokumentumokról. Felmerülhet a kérdés, hogyan teljesítse ezt a nyilvános könyvtár? Azt hiszem, számos szakmai megoldás kínálkozik arra, hogy az eleve elektronikus formában létrejött vagy később digitalizált dokumentumokat hozzáférhetővé tegyünk az internet lehetőségeit felhasználva, vagy élve a szerzői jogról szóló törvény által biztosított lehetőséggel: „*a könyvtár helyiségeiben ezzel a céllal üzembe állított számítógépes terminálok képernyőjén tudományos kutatás vagy egyéni tanulás céljára*” történő megjelenítéssel.²

A nyilvános könyvtár „*a könyvtárhasználókat segíti a digitális írástudás, az információs műveltség elsajátításában, az egész életen át tartó tanulás folyamatában*”. Bízom benne, hogy a sok európai uniós pályázaton nyertes nyilvános könyvtár már folyamatos gyakorlatként végzi ezt a tevékenységet, legyen szó egyéni segítségnyújtásról vagy az ún. használóképzésről. Az egész életen át tartó tanulás folyamatában történő segítség azt jelenti, hogy a könyvtárhasználók kora nem befolyásolhatja a feladat ellátását, legyen szó a kisiskolás tanuló vagy „a korábban születettek” körébe tartozók számára történő géphasználati ismeretek átadásáról. Az információs műveltség ismereteinek átadása sem függhet attól, hogy egyetemi hallgatóról, oktatóról, vagy már nyugdíjas kutatóról van szó. A különböző típusú

2 A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény 38. § (5) bek.

könyvtárak természetesen saját feladatkörükben teljesítik ezeket a feladatokat a használói számára.

A nyilvános könyvtár *„segíti az oktatásban, képzésben részt vevők információellátását, a tudományos kutatás és az adatbázisokból történő információkerés lehetőségét”*. Ez a feladat feltételezi a magas szintű információkeresési ismeretekkel rendelkező könyvtáros munkáját, amikor az oktatás különböző szintjein tanulókat, a különféle képzésekben részt vevőket segíti a tanulásukhoz szükséges információk megkeresésében, a különböző dokumentumszolgáltatási formák használatában. A tudományos kutatás segítése a releváns információ megkeresésével, az adatbázisokból történő információkerés lehetőségeinek használatával elsősorban a felsőoktatási és a szakkönyvtárak feladata, mondhatnánk, de ma már a közkönyvtárak és az iskolai könyvtárak sem maradnak el tőlük. Az információkeresési ismeretek különböző szintű és tartalmú ismereteket jelentenek, amelyek a könyvtár feladatkörének megfelelően kerülhetnek meghatározásra.

A nyilvános könyvtár *„kulturális, közösségi, közművelődési rendezvényeket és egyéb programokat szervez”* – ez a feladat nem szűkíthető le a közkönyvtárakra, valamennyi nyilvános könyvtár szervez rendezvényeket, programokat. Nota bene, még ma is gyakran hallom a „közművelődési könyvtár” kifejezést, jóllehet a könyvtári törvény már 1997 óta a közkönyvtár fogalmat használja. A régi terminológia használata a használó tudását is elhelyezi az időben, és rávilágít az egész életen át tartó tanulás szükségességére, ugyanakkor nem túl biztató a jogalkotó tapasztalata a jogszabályok rendelkezéseinek megvalósulásáról. A rendezvények és egyéb programok szervezési feladata azért tartalmazza a kulturális, közösségi, közművelődési és egyéb jelzőket, mert nem lehet ezt a feladatot leszűkítő tartalommal értelmezni. Nem kétséges, hogy a nyilvános könyvtár kulturális szervező munkát végez; a közművelődési rendezvények is megjelennek a közkönyvtárakon kívül az iskolai, a felsőoktatási, sőt, még a nyilvános szakkönyvtárak tevékenységében is. A közösségi tevékenység olyan fontos közfeladat, amely a könyvtárak társadalmi szerepvállalásában egyre nagyobb hangsúlyt kap, a könyvtár a használói körében közösségteremtésre alkalmas intézmény, legyen szó az olvasóköröktől kezdve a könyvtárbarát támogató csoportokon keresztül a közösségi oldalakon a könyvtárhoz kapcsolódó közösségekről. A törvény a jelzők felsorolásával figyelembe veszi más szakterületek szakmai fogalomhasználatát, ugyanakkor a jövőre nézve nyitva hagyja a ma még nem ismert jelzőkkel illelhető rendezvények és programok szervezésének lehetőségét is. A könyvtár jó szokása szerint ebben is a folyamatos alkalmazkodás útján kell, hogy haladjon.

A nyilvános könyvtár a *„tudás-, információ- és kultúráközvetítő tevékenységével hozzájárul az életminőség javításához, az ország versenyképességének növeléséhez”* – ez a feladat-meghatározás üzenet a könyvtárat közelről nem jól ismerő emberek számára, üzenet arról, hogy mennyire fontos a könyvtár által nyújtott lehetőségek igénybevétele az egyén és az egész ország számára.

A nyilvános könyvtár *„a szolgáltatásait a könyvtári minőségirányítás szempontjait figyelembe véve szervezi”*, így szól a következő új feladat. A szolgáltató in-

tézmény a szolgáltatás minősége érdekében folyamatosan fejleszti a szolgáltatásait, nem tehet mást a nyilvános könyvtár sem. A törvény nem részletezi ezt a feladatot, a könyvtár egyelőre maga dönti el, hogyan fog hozzá. Nyilván a lehetőségei által meghatározott mértékben veszi figyelembe a könyvtári minőségirányítás szempontjait. A könyvtári önértékelés szakmai szempontjait összefoglaló Könyvtári Közös Értékelési Keretrendszer (KKÉK) a Könyvtári Intézet honlapjáról mindenki számára elérhető, és hozzájárul a könyvtár szervező munkájának alakításához.

Az egyes törvényeknek a gyermekek védelme érdekében történő módosításáról szóló 2013. évi CCXIV. törvény módosításával további alapfeladat jelenik meg a könyvtári törvény 55.§ új (1a) bekezdésében, ez a szabály 2014. szeptember elsejétől lép hatályba.

(1a) A nyilvános könyvtár az általa üzemeltetett, kiskorúak által is használható, internet-hozzáféréssel rendelkező számítógépek használatát a kiskorúak védelmét lehetővé tevő, könnyen telepíthető és használható, magyar nyelvű szoftverrel ellátva biztosítja a kiskorúak lelki, testi és értelmi fejlődésének védelme érdekében.

A cikk írása idején hallhatók a reklámok, amelyek az ún. szűrőszoftver alkalmazását ajánlják a szülőknek gyermekeik védelmében. A nyilvános könyvtár szeptember elsejétől köteles szűrőszoftvert alkalmazni, ha kiskorúak számára is használható internetes számítógépe van. Ahhoz, hogy a szűrőszoftvert könnyen beszerezhesék az azt alkalmazni köteles szervezetek, a feladatot előíró törvény az elektronikus hírközlésről szóló törvény (Eht.)³ módosításával biztosítja. E törvény előírja, hogy

az internet-hozzáférés szolgáltatást nyújtó szolgáltató köteles valamely, a kiskorúak védelmét lehetővé tevő, magyar nyelvű, könnyen telepíthető és használható szoftver (a továbbiakban: szűrőszoftver) internetes honlapjáról való ingyenes letölthetőségét és ezt követően annak ingyenes használhatóságát biztosítani.⁴

A szűrőszoftver ingyenes letölthetőségét biztosítja az Eht. 149/A. §-a a (3) bekezdésében foglalt rendelkezéssel, amely szerint a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság az internet-hozzáférés szolgáltatást nyújtó szolgáltató anyagi támogatást kaphat a kötelezettsége teljesítéséhez, ha

- a) a szűrőszoftver megfelel a Kerekasztal ajánlásaiban foglalt követelményeknek,
- b) a szűrőszoftver a lakossági felhasználók, egyéni előfizetők általi használat mellett alkalmas azon nyilvános könyvtárak és köznevelési intézmények általi használatra is, amelyeknek törvényben előírt kötelezettsége az általuk nyújtott közszolgáltatásokat igénybe vevő kiskorú gyermekek internet-használatához szűrőszoftvert biztosítani, és

³ Az elektronikus hírközlésről szóló 2003. évi C. törvény

⁴ Az elektronikus hírközlésről szóló 2003. évi C. törvény 2014. VII. 1-jén hatályba lépő 149/A. § (1) bek.

c) az internet-hozzáférés szolgáltatást nyújtó szolgáltató vállalja, hogy a b) pontban megjelölt intézmények részére közvetlenül vagy más szolgáltató közreműködésével a szűrőszoftverhez való hozzáférést ingyenesen biztosítja.

A szűrőszoftver ingyenes biztosítása elősegíti a nyilvános könyvtárak számára a feladat ellátását. A gyermekek védelme érdekében meg kell tenni a szükséges intézkedéseket, ez nem is lehet kérdés.

A könyvtári törvényben jelentős változás érintette a megyei könyvtárak fenntartását és állami feladatait, a feladatok ellátásának finanszírozását – más alkalommal szükséges ennek bővebb kifejtése és bemutatása.

A könyvtári feladatokat meghatározó szabályok körében a könyvtári törvény, az Országos Dokumentum-ellátási Rendszerről (ODR) szóló kormányrendelet, a Könyvtárellátási Szolgáltatási Rendszerről (KSZR) szóló miniszteri rendelet sorát egy új miniszteri rendelet bővítette. Megjelent az országos múzeum, az országos szakmúzeum, **a nemzeti könyvtár, az országos szakkönyvtár és az állami egyetem könyvtárának kiemelt feladatairól szóló 30/2014. (IV. 10.) EMMI rendelet.** Az ebben felsorolt feladatok részletes bemutatása helyett most csak egy sürgős tennivalóra hívom föl a figyelmet. A rendelet 10. § (1) bekezdése szerint „*A nemzeti könyvtár, az országos szakkönyvtár és az egyetemi könyvtár kiemelt feladatait a fenntartó által meghatározott szakterületen, a szakterületnek megfelelő gyűjtőkörben látja el. A szakterületnek megfelelő gyűjtőkört a könyvtár tevékenységét szabályozó szervezeti és működési szabályzat mellékletét képező gyűjtőköri szabályzatban kell meghatározni.*” A gyűjtőköri szabályzat elkészítésére határidőt is meghatároz a rendelet 13. §-a „*A 10. § szerinti gyűjtőköri szabályzatot első alkalommal az e rendelet hatálybalépését követő 8 hónapon belül kell a miniszter részére megküldeni.*” Eljárási szabályként előírja „*a gyűjtőköri szabályzatot az e rendeletben foglalt feladatok ellátásának összehangolása érdekében a fenntartó a jóváhagyását megelőzően előzetes véleményezésre megküldi a miniszternek.*”⁵

A rendelet már hatályba lépett, december végéig meg kell küldeni a miniszternek az új gyűjtőköri szabályzatot előzetes véleményezésre. A rendelet hatálya alá tartozó könyvtárak többsége rendelkezik gyűjtőköri szabályzattal, azonban a mai viszonyokhoz, a dokumentumok és információk különböző elérési lehetőségeihez alakított, korszerűsített gyűjtőköri szabályzattal kevés könyvtár rendelkezik. A gyűjtőköri szabályzatok korszerűsítése nem csupán e rendelet által előírt kötelezettség, hanem az ésszerű gazdálkodás igénye, a hatékonyság követelménye is sürgeti; a rendelet határidőt szab erre.

A miniszter előzetes véleményezési feladata azt a célt szolgálja, hogy a rendeletben foglalt kiemelt feladatok ellátása és a könyvtárak között szükséges munkamegosztás érdekében a rendelet hatálya alá tartozó könyvtárak gyűjtőkörének összehangolási lehetőségeire felhívja az érintett könyvtárak és fenntartóik figyelmét.

5 Az országos múzeum, az országos szakmúzeum, a nemzeti könyvtár, az országos szakkönyvtár és az állami egyetem könyvtárának kiemelt feladatairól szóló 30/2014. (IV. 10.) EMMI rendelet 10. § (3) bek.